

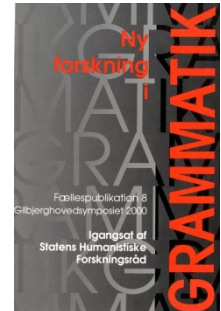
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Pluskvamperfektum; modale og retoriske relationer

Forfatter: Iørn Korzen

Kilde: C. Bache, S. Becerra Bascañán, M. Mosegaard Hansen, L. Heltoft og H. Jansen (red.). *Ny Forskning i Grammatik* 8, 2001, s. 171-190

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 2001

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Pluskvamperfektum; modale og retoriske relationer

Iørn Korzen

1. Introduktion

I en tekst af et vist omfang vil der ofte være forskel i den prominens eller betydningsfuldhed de enkelte enheder har indbyrdes. Det gælder såvel kortere som længere tekstsegmenter, dvs. syntagmer, propositioner eller hele sekvenser, og de forskellige sprog har forskellige måder at kode sådanne prominensforskelle på.

Jeg har tidligere, bl.a. i Korzen (1998), (2000b: 588-594), (2000c) og (2001), konkluderet at man på en række punkter kan beskrive italiensk som et tekstpragmatisk mere ekspliciterende sprog end dansk, og jeg har citeret eksempler på forskelle inden for nominalsystemet, hvor fx determinativkategorien spiller en væsentlig rolle, og inden for verbalsystemet, hvor bl.a. forskellige grader af deverbalerisering kan bruges til kodning af det man kan kalde **retorisk relief**.

Ved "retorisk relief" forstår jeg forgrund/baggrundsdistinktion på propositionelt plan. De engelske termer foregrounding/backgrounding har traditionelt været anvendt i forbindelse med struktureringen af narrative tekster i handlings- vs beskrivende sekvenser, en distinktion der i en række sprog fx kodes aspektuelt. Amerikanske tekstlingvister som Fox (1987) og Matthiessen/Thompson (1988) taler herudover om en teksts "retoriske strukturer", hvorved de forstår de funktionelle side- eller underordningsrelationer mellem de enkelte tekstualiserede propositioner internt i samme tekstsekvens, relationer der afspejler en kognitiv hierarkisering af de respektive sagforhold.

Såvel sprogsystem- som sprogbrugsbestemte forskelle spiller ind i forbindelse med de forskellige reliefkodninger i fx italiensk og dansk. Bl.a. har italiensk nogle infinitte verbalformer som dansk enten ikke

har (fx gerundium) eller bruger langt sjældnere (fx participierne), der udtrykker at den tekstualiserede proposition har satellitstatus i forhold til den omgivende ko-tekst (Korzen 1998, 2000a).

Pluskvamperfektum optræder både på italiensk og dansk¹, men anvendes forskelligt, og også på dette punkt bekræftes indtrykket af italiensk som et tekstpragmatisk mere ekspliciterende sprog end dansk. Jeg vil i dette indlæg argumentere for at pluskvamperfektum helt overordnet kan siges at udtrykke nogle modale og retoriske relationer til den omgivende tekst, hvorved den givne proposition – eller, i tilfælde af flere sammenhængende propositioner i pluskvamperfektum: den givne sekvens – placeres på et tekstpragmatisk baggrundsplan i forhold til den omgivende tekst. En enkelt proposition i pluskvamperfektum får satellitstatus internt i den givne sekvens, en hel tekstsekvens underordnes i relation til de omgivende sekvenser.

Pluskvamperfektum kan siges ikonisk at afspejle en form for **deaktualisering** – endda på dobbelt vis: dels i participiet, som udtrykker en førtidslokalisering, dels i hjælpeverbet i imperfektum/præteritum, som udtrykker en forskydning til en ikke-aktuel verden.

Formen ses mange steder beskrevet som **relativ**, idet den ofte relaterer sig til et andet referencetidspunkt i fortiden, dvs. før ytringstidspunktet; den har således aldrig direkte deiktisk funktion. Formen beskrives desuden normalt som perfektiv, idet den siges at udtrykke et sagforhold som er afsluttet på referencetidspunktet. Men som vi skal se, er det ikke altid så enkelt.

2. Typiske anvendelser af pluskvamperfektum

I mange tilfælde udtrykker pluskvamperfektum dog et sagforhold der ligger før referencetidspunktet. Jf. et typisk eksempel som:

- (1) La riunione si teneva al ministero degli Esteri, in piazza Smolensk, a pochi passi dall'ambasciata. **Avevo deciso** di andarci a

1. På dansk også kaldet præteritum perfektum eller førdatid, på italiensk *trapassato prossimo* eller *piuccheperfetto*.

piedi malgrado il freddo intenso. Mi schiarì le idee. (Leif Davidsen, *La cantante russa*. Milano, Arnoldo Mondadori 1991, p. 59)

Mødet blev holdt i Udenrigsministeriet på Smolensk-pladsen få skridt fra ambassaden. Jeg **havde valgt** at gå derhen trods den isnende kulde. Det klarede hovedet.²

Referencetidspunktet kan være udtrykt i et verbal, jf. *si teneva / blev holdt* i (1), eller i et tidsadverbial, jf. *Adesso / Nu* i (2), som henviser anaforisk til det foregående tekststafsnit:

(2) Adesso Dima **aveva cominciato** a parlare velocemente, come se io fossi un paziente a consulto da un medico con poco tempo rimasto a disposizione per la tariffa pagata. (Davidsen, *Cantante* 112)

Nu **var** Dima **begyndt** at tale hurtigere, som om jeg var en patient i konsultation hos en læge, og tiden var ved at være udløbet for det betalte honorar.

I sådanne tilfælde har vi altså at gøre med et perfektivt aspekt; i (1) en enkelt afsluttet handling, i (2) en enkelt påbegyndt handling, i (3) gentagne handlinger set som ét afsluttet forløb:

(3) Fino all'anno scorso Luca **era** sempre **arrivato** tardi in aeroporto, ma poi gli è successo che ...
Indtil i fjor **var** Luca altid **kommet** for sent til lufthavnen, men så skete det at ...

Også hvis referencetidspunktet udtrykkes i en historisk/dramatisk præsens, fx *torna indietro / vender tilbage* i (4), kan pluskvamperfektum udtrykke noget forudgående og afsluttet:

(4) Al nostro comico personaggio va tutto bene, e fa per andarsene. Quando il bibliotecario si sta accorgendo che l'altro ospite

2. Hvor der, som her, ikke er angivet kilde ved den danske version, er der tale om min egen oversættelse af den italienske tekst og ikke om et citat fra den danske udgangstekst. Jeg vender tilbage til flere af disse eksempler nedenfor.

della biblioteca ha rovinato il libro, il vero responsabile torna indietro: **si era dimenticato** di riprendersi il segnalibro in pelle (Skytte et al. 1999, ISA1)

Det går godt for vores komiske person, og han er på vej ud. Da bibliotekaren opdager at den anden læser har ødelagt bogen, vender den egentlig ansvarlige tilbage; han **havde glemt** sit læderbogmærke i bogen

Men pluskvamperfektum kan også udtrykke et imperfektivt, uafsluttet aspekt³: Der kan enten være tale om inklusivhed, dvs. det givne sagforhold omfatter referencetidspunktet og er ikke set som afsluttet:

- (5) Basov si stava muovendo sulla sedia, a disagio. ... Ogni comunista russo nutre una profonda paura: lo spettro di Beria. Il capo della polizia stalinista aveva condannato a morte centinaia di migliaia di membri del partito. Da allora, il partito comunista **aveva** sempre **cercato** di tenere il suo apparato di sicurezza al guinzaglio. (Davidsen, *Cantante* 61)

Basov sad uroligt på stolen. I enhver russisk kommunist sidder en rædsel, der hedder Beria. Stalins politichef havde dømt i hundredtusindvis af partimedlemmer til døden. Siden da **havde** det kommunistiske parti altid **forsøgt** at holde sit sikkerhedsapparat i kort snor

eller formen kan udtrykke en vane, dvs. en gentaget handling i et forløb der heller ikke ses som afsluttet:

- (6) Alle due il portiere **aveva** già **pulito** gli uffici; alle due e un quarto se ne andava a casa (cit.: Bertinetto, 1986: 463)
Klokken to **havde** portneren allerede **gjort** kontorerne rene; kl. kvart over to gik han hjem

Et referencetidspunkt kan evt. være uudtrykt, men underforstået:

- (7) **Ero** quasi **riuscito** a convincerlo a rimanere, ma adesso sta facendo le valigie [underforstået: *Ha deciso diversamente*]

3. Dette til forskel fra italiensk trapassato remoto, som består af hjælpeverbet i passato remoto + perfektum participium.

Det **var** næsten **lykkedes** mig at overtale ham til at blive, men nu er han ved at pakke kuffert [underforstået: *Han besluttede noget andet*]

Men i mange tilfælde kan et sådant referencetidspunkt (i hvert fald før ytringstidspunktet) ikke indfortolkes, og der tales da ofte om forskellige "modale" anvendelser af pluskvamperfektum. På italiensk kan indikativformen forekomme – i et uformelt talesprogsregister – i stedet for sammensat konjunktiv eller condizionale passato i hhv. led- og oversættelsesdelen af en hypotetisk dobbeltkonstruktion med irrealisbetydning:

- (8a) Se tu **avevi** effettivamente **spedito** la lettera, come promesso, adesso non staremmo qui a recriminare
- (8b) Un istante di più, ed **avevamo raggiunto** la vetta; peccato che Mariano si sia fatto prendere dalle vertigini proprio allora (cit.: Bertinetto 1986: 465)

Præcis på samme måde optræder formen på dansk:

- (9a) Hvis du virkelig **havde sendt** brevet som du havde lovet, ville vi ikke sidde her og ærgre os
- (9b) Et øjeblik mere og vi **havde nået** toppen; det var en skam at Mariano fik højdeskræk lige da

men uden de alternative – og normativt mere korrekte – muligheder som italiensk har i hhv. konjunktiv- og condizionale-formerne.

Endelig kan formen optræde med "formildende" nuance (på italiensk: "senso attenuativo") i høflighedssammenhænge:

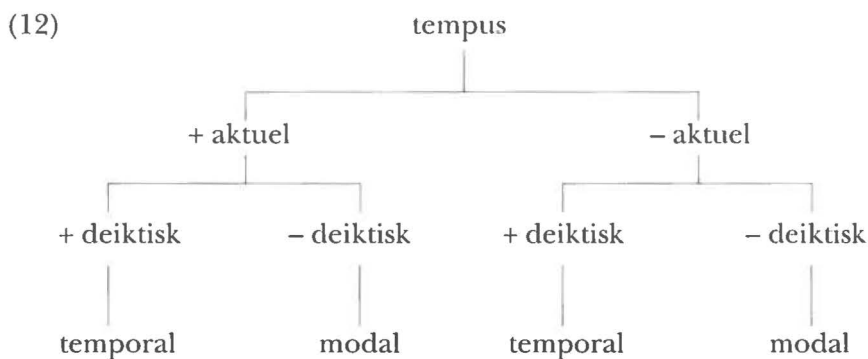
- (10) Veramente **avevo preparato** un discorso sull'articolo partitivo
Jeg **havde** egentlig **forberedt** et foredrag om delingsartiklen
- (11) **Avevo pensato** di passare stasera, se non ti dispiace
Jeg **havde tænkt mig** at komme forbi i aften, hvis det ikke gør noget

Vi kan således konkludere at pluskvamperfektum kan udtrykke såvel perfektivt som imperfektivt aspekt, afsluttede såvel som uafsluttede sag-

forhold, og at formen kan relatere sig til et andet tidspunkt i fortiden, men ikke nødvendigvis gør det.

3. En alternativ beskrivelse

På denne baggrund har jeg søgt en alternativ, overordnet beskrivelse der kunne omfatte alle de ovenfor citerede anvendelser, og jeg er her blevet inspireret bl.a. af Herslunds model for tempusbeskrivelse (Herslund 1987, 1988). Her ses et overordnet **modalt kriterium** som det afgørende ved tempusvalg generelt, nærmere bestemt den modale dikotomi [\pm aktuel] i forhold til afsenders verden; den deiktiske relation til ytringstidspunktet kommer ind som et sekundært kriterium. Ved tempusvalget signaleres først og fremmest hvorvidt det givne sagforhold er aktuelt og relevant for afsender og hans verden på ytringstidspunktet; fx udtrykker fortidsformerne generelt trækket [$-$ aktuel]. Forholdet beskrives grafisk på denne måde i Herslund (1987: 97):

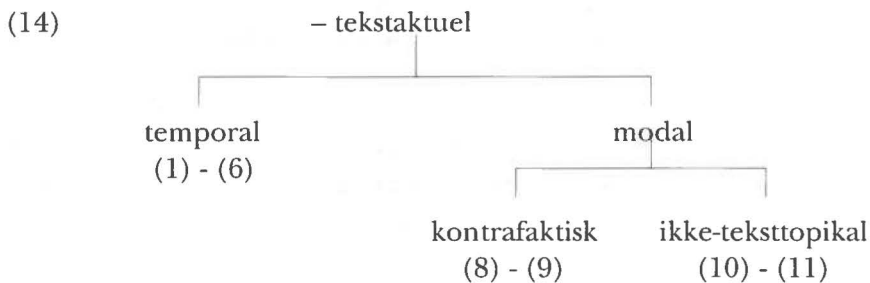
Herslund tager ikke specielt stilling til pluskvamperfektum, men jeg vil argumentere for at modellen er velegnet også her – med en enkelt, men væsentlig præmis: Som nævnt har pluskvamperfektum aldrig deiktisk funktion; den forholder sig derimod, mere eller mindre eksplicit som vi har set, til den omgivende tekst. Aktualitetskriteriet vedrører således ikke (først og fremmest, i hvert fald) afsenders verden, men den omgivende ko-tekst. Jeg vil følgelig foreslå at se den overordnede funktion i pluskvamperfektumformen således:

(13) **Pluskvamperfektum udtrykker trækket [- aktuel] i relation til den omgivende tekstverden (diskursuniverset)**

Som beskrevet i figur (14), kan den manglende aktualitet ved et sagforhold – helt parallelt med Herslunds model – være

- temporal: sagforholdet ligger forud i tid for et andet sagforhold som i teksten har højere prominens, jf. (1) - (6)
- modal: sagforholdet er på anden måde forskudt i forhold til den aktuelle tekstverden. Der kan her være tale om at det i tekstsammenhængen er set som irreelt (kontrafaktisk), dvs. i modstrid med afsenders viden om tekstverdenen, jf. (8) - (9), eller at der lægges en afstand ind mellem sagforholdet og den øvrige tekstverden, idet sagforholdet fremstilles som mindre relevant end et andet (evt. implicit) sagforhold. Dette sidste, som vi så i (10) - (11), vil jeg benævne ikke-teksttopikalitet.

Pluskvamperfektums muligheder kan således beskrives ved følgende udgange på en ikke-tekstaktuel gren, parallelt med højre side af Herslunds træ i (12):

Pluskvamperfektum kan ikke optræde ved trækket [+ tekstaktuel], dvs. hvor der ikke er tale om forskydninger af de her nævnte tre typer i forhold til den omgivende tekst. I de tilfælde kan derimod optræde andre former for reliefmarkeringer, fx retorisk for-/baggrundsdistinktion markeret af finitte vs infinitte verbalformer eller (i de romanske sprog) aspektuel markering af narrativ for-/baggrund (Korzen 1998; 2000a; 2001). Se 6. nedenfor.

Et godt eksempel på at pluskvamperfektumformen angiver at vi bevæger os fra den aktuelle tekstverden til en anden, har vi i et eksempel som:

- (15) Ben presto Claudio si immedesimò nel protagonista del racconto. Era lui che **aveva tratto** in salvo la casta duchessa; lui che **aveva affrontato** la masnada degli sbirri, lui e solo lui che **aveva strappato** la maschera dal volto del falso e perverso arcivescovo Snart identificerede Claudio sig med hovedpersonen i fortællingen. Det var ham der **havde reddet** den kyske hertuginde, ham der **havde kæmpet** imod banden af drabanter, ham og ham alene der **havde revet** masken af den falske og perverse ærkebiskop

Det italienske eksempel er citeret af Bertinetto (1986: 451), som lidt vagt blot taler om “una situazione onirica”, en drømmesituation. Jeg ser det derimod som et udmærket eksempel på ikke-teksttopikalitet.

At se en overordnet modal dikotomi [\pm tekstaktuel] som grundlæggende kriterium vil også løse problemet i de mange tilfælde hvor det kan være vanskeligt at fortolke en præcis temporal relation mellem de givne sagforhold. I et tilfælde som:

- (16a) Luca ha perso l'aereo per Roma: **era arrivato** tardi in aeroporto
 (16b) Luca mistede sit fly til Rom; han **var kommet** for sent til lufthavnen

er en præcis temporal relation mellem de to sagforhold både vanskelig definerbar og lidet relevant. Hvis man fx mener at Luca mister sit fly i det øjeblik det letter og han ikke er om bord, ligger dette øjeblik vel i virkeligheden inden eller evt. samtidig med at han ankommer til lufthavnen. Det centrale er derimod snarere at signalere en for/baggrundsdistinktion i den topikale/retoriske relation mellem de to helsetninger: Den første udgør sekvensens aktuelle og topikale kerne, det er den der udtrykker sekvensens centrale budskab, og den sidste udgør en satellit med indhold af baggrund/årsag; jf. også (4)¹.

Når pluskvamperfektum optræder med kontrafaktisk/irreel betydning, er det også normalt i relation til en aktuel tekstsammenhæng, i

4. I Korzen (2001) har jeg diskuteret andre mulige tekstualiseringer af samme årsag/konsekvensrelation i italiensk og dansk.

forhold til hvilken den udtrykker modstrid eller kontrafakticitet⁵; jf. (8) - (9), samt:

- (17) Luca rejste hjem i september. Hvis han **var blevet** her, **havde** vi **kunnet** invitere ham med til festen

I modsætning hertil indeholder den modale afstand udtrykt af imperfektum (datid/præteritum), som i:

- (18) Hvis Luca **blev** her, **inviterede** jeg ham med til festen

normalt en forestilling om en hypotetisk verden, dvs. netop om et sagforhold der angives som ikke-aktuelt i relation til afsenders konkrete verden på taletidspunktet; jf. side 176 og figur (12)⁶.

4. Særlige tekstfunktioner

Pluskvamperfektums overordnede indhold af ikke-tekstaktualitet medfører nogle særlige tekstuelle funktionsmuligheder, som generelt er udnyttet langt mere i italiensk end i dansk. Som sagt vil en struktur med pluskvamperfektum generelt relatere sig til en anden tekststruktur der præsenteres som mere aktuel eller topikal, og i de fleste tilfælde – især hvor der er tale om en temporal forskydning eller om ikke-teksttopikalitet – vil strukturen i pluskvamperfektum få funktion af retorisk satellit.

Formen kan på denne måde bruges som **indledning eller “prolog”** til et følgende og mere prominent tekstsegment⁷. Et godt eksempel herpå er:

-
5. Jf. også Heltoft (1999: 206): “irrealis er aldrig et spørgsmål om den referentielle relation til den faktiske verden, men et spørgsmål om et billede af verden er kontrafaktisk i forhold til den øvrige tekstverden.”
6. Jf. Herslund (1987; 1988). Se også Heltoft (1999), der om “modal afstand”, udtrykt af hhv. præteritum (imperfektum) og præteritum perfektum (pluskvamperfektum), siger: “Bemærk at præteritum som afstand i realitet ikke er det samme som irrealis (dvs. modstrid mellem den talendes viden om virkeligheden, kontrafakticitet). Præteritums indhold er en forestilling om en hypotetisk verden.” (p. 205). “Når en forestillet begivenhed forskydes i forhold til et fortidigt erfaringspunkt, opstår der som regel irrealisbetydninger” (p. 238).
7. Se herom også Miklič (1998).

- (19) Oggi **avevi chiesto** a Fausto ... come pensava sarebbe stata la società italiana quando Giorgio fosse cresciuto. Giorgio è nostro figlio. ... (I. Korzen, *Gli italiani vivono (anche) così 1*. København, Samfundslitteratur 1989, p. 21)
I dag **spurgte du** [egentlig: **havde du spurgt*] Fausto hvordan han forestillede sig det italienske samfund når Giorgio vokser op. Giorgio er vores søn. ...

Dette tekstsegment udgør indledningen til et længere videointerview med en milanese, og *avevi chiesto* signalerer at der følger en sekvens af større tekstaktualitet eller topikalitet, nemlig i dette tilfælde den interviewedes egne tanker om det fremtidige italienske samfund. Det samme ville ikke nødvendigvis være tilfældet i fx:

- (20) Luca **ha chiesto** a Fausto cosa pensa della società italiana
Luca **spurgte / har spurgt** Fausto hvad han mener om det italienske samfund

hvor den italienske *passato prossimo* ikke i sig selv lægger op til en sådan fortsættelse; (20) kan udmærket fungere som overordnet kerne-sekvens i sig selv.

Tilsvarende kan en pluskvamperfektum illokutionært fungere som en **opfordring til en anden person om at producere en tekstsekvens af højere aktualitet/topikalitet**. Det er tilfældet i det følgende eksempel (fra en episode fra TV-serien *La signora in giallo*), som er en del af en dialog mellem to kvinder, A og B, hvor A tidligere bl.a. havde sagt:

- (21) A: Mi trovo davanti a un enigma
Jeg står foran en gåde

Efter et par ordvekslinger om andre emner siger B:

- B: Lei **aveva accennato** a un enigma
De **sagde** [egentlig **havde sagt*] noget om en gåde

Med formen *aveva accennato* inviterer hun A til at fortsætte samtalen om dét emne.

Som det fremgår, har pluskvamperfektum i både (19) og (21) denne tekstuelle funktion på italiensk, men kan ikke bruges tilsvarende på dansk.

Det iboende indhold af tekstmæssig ikke-aktualitet forklarer også anvendelser som (10) og (11). Strukturer af den type lægger op til **en tekstuel fortsættelse med et segment af større aktualitet og/eller prominens**. Et sådant segment kan være underforstået, men hvis det ekspliciteres, vil det typisk ske indledt af et adversativt *ma / men*:

(10') ... **ma** vedo adesso che non è pertinente
... **men** jeg ser nu at det ikke er relevant

(11') ... **ma** forse non è il caso
... **men** måske er det ikke sagen

Igen bemærkes at de tilsvarende former i *passato prossimo* / førnutid (perfektum) **ikke** har en tilsvarende funktion *men*, parallelt med (20), fungerer fint som uafhængige sekvenser, eventuelt fulgt af tekstsegmenter som angivet i (22) - (23):

(22) [**Ho preparato** un discorso sull'articolo partitivo] che intendo tenere fra un'ora
[Jeg **har forberedt** et foredrag om delingsartiklen] som jeg regner med at holde om en time

(23) [**Ho pensato** di passare stasera.] Posso essere da te alle 8
[Jeg **har tænkt mig** at komme forbi i aften.] Jeg kan være der kl. 8

5. Forskelle mellem dansk og italiensk sprogbrug

Jeg vil nu citere nogle danske og italienske eksempler som efter min mening dels underbygger analysen af pluskvamperfektums vigtigste og generelle funktion som udtryk for tekstpragmatisk ikke-aktualitet, dels påviser forskellen mellem dansk og italiensk hvad angår tendensen til kodning af tekstpragmatisk relief.

Med udgangspunkt i distinktionerne i figur (14) kan vi opsummere forskelle og ligheder mellem de to sprog således:

- Ved kodning af **temporal forskydning** bruges pluskvamperfektum parallelt i de to sprog. Dog gælder at ekspliciteringen af en sådan temporal relation i langt højere grad er generaliseret i italiensk; i dansk overlades fortolkningen heraf ofte til modtager på basis af en større ko-tekst, se 5.1.
- **Kontrafakticitet**, eller irrealis, dvs. et indhold der er i modstrid med den omgivende og aktuelle/relevante tekstverden (jf. note 5), udtrykkes som sagt mest korrekt med trapassato konjunktiv og condizionale passato på italiensk, – på dansk med pluskvamperfektum.
- Relief-fænomener af **teksttopikal** art, fx for at udtrykke en baggrund af årsag el. lign., er generelt hyppigere ekspliciteret i italiensk end i dansk – muligvis fordi formen i dansk er “optaget” af den kontrafaktiske betydning. Således vil en mere mundret dansk gengivelse af konsekvens/årsag-relationen i (16a):

(16a) Luca ha perso l'aereo per Roma: **era arrivato** tardi in aeroporto
snarere være:

(16b') Luca mistede sit fly til Rom; han **kom** for sent til lufthavnen

end (16b)-versionen citeret i 3., med pluskvamperfektumformen *var kommet*.

Eksemplerne i 5.1.-3. stammer fra Leif Davidsens roman *Den russiske sangerinde* (Lindhardt og Ringhof, 1988, 3. udgave) og den italienske oversættelse *La cantante russa* (Arnoldo Mondadori, 1992; oversætter: Piero Cavallari) (fra den italienske oversættelse kommer også (1), (2), (5)). De viser hvordan den italienske oversætter i en række tilfælde har fundet det nødvendigt at ekspliciterer relief-distinktioner som ikke var morfologisk ekspliciteret i den danske tekst, men her må fortolkes på baggrund af ko-teksten.

5.1. Temporalt relief

Eksempler på italiensk eksplicitering vs dansk ikke-eksplicitering af temporale distinktioner:

- (24a) “Arrester da for helvede retsmedicineren. KGB har vel stadig magt til det?”
 “Han er død. Nogen skubbede ham ud foran toget i metroen. De skrabe ham op med en kulskovl.”
 “Men han **ringede** til dig?”
 “Nej, jeg **aflagde** ham et besøg, og han **lod** sig overtale til at fortælle sandheden, ...”. (pp. 133-134)
- (24b) – E allora fate arrestare il medico legale, maledizione. Il KGB avrà ancora il potere di farlo, no?
 – È morto. Qualcuno lo ha buttato sotto un treno della metropolitana. Hanno dovuto staccare i pezzi con una vanga.
 – Ti **aveva telefonato**?
 – No, **ero andato** io da lui, e **si era fatto convincere** a dire la verità. (p. 131)⁸
- (25a) “Du kan jo bede for Sonias sjæl. Hun får brug for det,” sagde jeg. “Det skal jeg gøre,” kom det tørt. CW var stadig troende. Min barnetro **forduftede**, da jeg **begyndte** at interessere mig for verden omkring mig. (p. 25)
- (25b) – Può dire una preghiera per Sonia. Ne avrà bisogno.
 – Lo farò – rispose in tono asciutto. CW aveva ancora la fede. La mia **era svanita** quando **avevo cominciato** a interessarmi del mondo intorno a me. (pp. 25-26)
- (26a) “Jeg hører, du havde et godt øje til hende ...” Jeg lod sætningen hænge i luften. Jeg **lod** min stemme være neutral. Han sad roligt og stirrede på mig. (p. 53)
- (26b) – Ho saputo che ti aveva preso ... – Interruppi la frase di proposito. **Avevo parlato** in tono neutro. Lui mi fissò, senza arrossire. (p. 52)
- (27a) “Jeg gjorde, som du **sagde** og snusede lidt rundt,” sagde han. (p. 85)
- (27b) – Ho fatto come mi **avevi consigliato** e ho curiosato un po’ in giro. (p. 83)

8. Andre fortidsformer end pluskvamperfektum ville på italiensk i et sådant tilfælde få et komisk indhold af kommunikation med det hinsides.

Hertil kan føjes at den danske originaltekst svarende til (1) har præteritumsformen *Jeg **valgte** at gå derhen*.

I andre tilfælde kan dansk, hvis der er tale om en længere førfortidig sekvens, evt. eksplicitere den temporale relation i starten af denne eller i enkelte verber og lade sekvensens øvrige verber være i præteritum. I italiensk ses alle verber i den førfortidige sekvens typisk i pluskvamperfektum:

- (28a) Det første, obersten **havde gjort** var at finde den anden kvindes interne pas. ... Obersten **viste** mig ikke det røde pas, men **gav** det til en civilklædt ung fyr, der **svedte** af ivrighed uden længe at have anet, hvad han skulle tage sig til. Han gik med passet. Det var nu et par timer senere, og resultatet stod i døren. (p. 26)
- (28b) La prima cosa che il colonello **aveva fatto** era stata trovare il passaporto della donna. ... Il colonello non mi **aveva mostrato** il passaporto rosso, ma lo **aveva consegnato** a un giovanotto in borghese che per un bel po' di tempo non **aveva saputo** cosa fare. Questo **era successo** un paio d'ore prima, e adesso il risultato era nel vano della porta. (p. 26)

Hvis der er tale om hypotakse og om retoriske satellitter, kan der dog forekomme imperfektum i italiensk, se (37) nedenfor.

5.2. Teksttopikalt relief

Eksempler på italiensk eksplicitering vs dansk ikke-eksplicitering af teksttopikale distinktioner:

- (29a) Kun fuldgyldige diplomater som jeg selv har ret til og en forbandet pligt til at omgås sovjetiske statsborgere officielt og privat. Sekretærer, kokken og andre af samme kaliber må af sikkerhedshensyn ikke pleje privat omgang med sovjetiske statsborgere. ... Det kostede engang den danske ambassade byens bedste kok. Vi **opdagede**, at han udførte sine kunststykker for en lille russisk studine. (p. 12)
- (29b) Solo i diplomatici accreditati come me hanno il diritto e il dovere di frequentare cittadini sovietici in forma ufficiale

e privata. Per motivi di sicurezza le segretarie, i cuochi e gli altri impiegati non possono frequentare in privato cittadini sovietici. ... Una volta l'ambasciata danese dovette privarsi del miglior cuoco della città perché **avevamo scoperto** che l'uomo esercitava la sua arte per una fidanzatina sovietica, una studentessa. (p. 13)

- (30a) Papa skulle betale leverandørerne ekstra under bordet for overhovedet at få nogle varer. Han skulle betale under bordet for at få rengøringsmaterialer. Han skulle betale 1000 rubler til den mand i partiet, der **skaffede** ham jobbet som bestyrer med 17 ansatte under sig. (p. 145)
- (30b) Papà doveva pagare un extra ai fornitori per farsi mandare la merce. Doveva sborsare sottobanco per i materiali di pulizia. Doveva pagare mille rubli all'uomo del partito che gli **aveva trovato** quel lavoro, con diciassette sottoposti. (p. 141)
- (31a) "Hun var sgu en værre en," sagde han. "Jeg siger dig, de ting hun ville have, man skulle gøre ved hende. Det er altså ikke mig." Han så anklagende på mig, som om jeg havde beskyldt ham for at gå med småpiger. Det interesserede mig alligevel, det han **sagde**. (p. 44)
- (31b) – Era una maledetta puttana – disse. – Voleva che le facessi certi lavoretti. Non era tipo per me. – Mi guardò con aria indignata, come se lo avessi accusato di sedurre i minorenni. Mi **aveva detto** una cosa interessante. (p. 43-44)

5.3. *Andre former for relief*

Endelig sker det ofte at italiensk ekspliciterer et relief-forhold ved at benytte et handlingsverbum i pluskvamperfektum til tekstualisering af en baggrundssituation i modsætning til dansk, som i stedet benytter et imperfektivt tilstandsverbum i samme tempus som de øvrige verber (præteritum):

- (32a) "Lagde du hende ned derinde, Jack," råbte han hen over bordet, hvor mad og drikkevarer lå som en slagmark. Min kotelet **stod** kold og fedtet på sin tallerken. (p. 100)
- (32b) – Ti sei fatto una scopata lì dentro, Jack? – gridò. Il tavolo sem-

brava un campo di battaglia. La mia cotoletta **si era raffreddata** sul piatto. (p. 98)

- (33a) Teknikerne fortsatte deres arbejde. Jeg fik en cigaret af Basov ... Ligene **var** væk. Så han tog det roligt. (p. 31)
- (33b) I tecnici continuarono il loro lavoro. Basov mi offrì una sigaretta ... I cadaveri **erano stati rimossi**, sicché se la prese con comodo. (p. 31)
- (34a) Så ringede Basov. De **var** færdige med de tekniske undersøgelser. De ville gerne plumbere lejligheden et par dage ... (p. 56)
- (34b) Poi mi chiamò Basov. **Avevano terminato** l'indagine nell'appartamento e volevano mettere i sigilli per un paio di giorni ... (p. 55)

6. Afrunding

I alle de omtalte typer – som jeg har citeret andre og flere eksempler på i Korzen (2001) – er pluskvamperfektumformen benyttet til at signalere at den proposition den medvirker til at realisere, skal opfattes som ikke-aktuel eller ikke-topikal i forhold til en anden eller andre propositioner i ko-teksten. Ikke-aktualiteten kan skyldes temporal eller modal "forskydning" i forhold til omgivende segmenter, der beskriver den aktuelle forgrundssituation, og det kan ofte være vanskeligt at afgøre endegyldigt om der er tale om temporal eller modal forskydning eller evt. om begge dele. Ofte vil der være tale om sagforhold der er såvel forudgående i tid som årsagen til eller baggrunden for den mere aktuelle tekstsituation.

Som sagt kan pluskvamperfektum ikke anvendes med mindre der er tale om forskydning og ikke-tekstaktualitet af én af de i figur (14) nævnte tre typer; formen kan ikke forekomme i tekstsegmenter med trækket [+ tekstaktuel]. Her kan derimod forekomme aspektuel markering af narrativ forgrund/baggrund, og endelig kan der, såvel i tekstaktuelle som i ikke-tekstaktuelle sekvenser, forekomme kodning af retorisk forgrund/baggrund ved fx finitte vs infinitte verbalformer. Som sagt er også denne reliefeksplicitering langt mere udbredt i italiensk end i dansk (Korzen 1998; 2000a). Jf. flg. eksempler på brug af

italiensk gerundium til eksplicitering af den givne propositions satellitstatus i hhv. tekstaktuel og ikke-tekstaktuel sekvens:

- (35a) Poi si mette a ricalcare su un foglio di carta trasparente un'illustrazione del libro, solo che **starnutendo** il foglio gli vola via (Skytte et al. 1999, ISA1)
- (36a) – Si può iniziare? – chiese in tono brusco. Basov non sembrava intimidito, anzi fece un sorriso trionfante. Aveva sfruttato la situazione per rivelare un'informazione, **sperando che io la diffondessi al mondo intero**. (Davidsen, *Cantante* 60)

I parallelle danske tekstualiseringer finder vi hhv. en oversætning (dvs. ingen reliefmarkering) og en relativsætning med præteritum:

- (35b) Han ligger [sic!] et gennemsigtigt papir over, og begynder at tegne. **Pludselig nyser han**, og papiret ryger væk uden at han ser det. (Skytte et al. 1999, DSA3)
- (36b) “Skal vi komme til sagen?” sagde han brutalt. Basov så ikke kuert ud, men smilede lidt triumferende. Han havde benyttet lejligheden til at plante et frø, **som han håbede, jeg ville sprede i omverdenen**. (Davidsen, *Sangerinde* 61)

Distinktionen [\pm tekstaktuel] er således at opfatte som overordnet andre mulige reliefmarkeringer, hvilket igen peger på en klar parallelitet mellem den her foreslåede analyse og Herslunds tempusmodel, jf. figur (12).

Propositioner der har retorisk satellitstatus internt i en given sekvens, kan også tekstualiseres på andre måder, fx som adverbielle eller (jf. (36b)) relative ledsætninger (se også Korzen 2000a; 2001), og i sådanne tilfælde kan vi, også i italiensk, finde imperfektum i en ikke-tekstaktuel sekvens:

- (37) Alle dieci ero di nuovo all'ambasciata. Non mi sorprese affatto l'atmosfera sottotono. ...
Mentre mi recavo al lavoro, avevo visto molti poliziotti imbaccucati nei loro pesanti pastrani grigi ... (Davidsen, *Cantante* pp. 39-40)

Jeg var på ambassaden igen klokken 10. Stemningen var ikke overraskende temmelig dårlig. ...

Mens jeg kørte til arbejde, havde jeg set mange betjente indhyldet i deres tunge grå uniformsfrakker [min egen oversættelse]

hvor *avevo visto* / *havde set* udtrykker det temporale relief i forhold til den tekstaktuelle sekvens (det første typografiske afsnit), og *Mentre mi recavo al lavoro* / *Mens jeg kørte til arbejde*, der som sætningsadverbial modifikator altid vil angive retorisk underordning (Korzen op.cit.), er underordnet *avevo visto*- / *havde set*-sætningen. Pluskvamperfektum er ikke mulig i tidsledsætninger af denne type.

Henvisninger

- Bertinetto, P. M. (1986). *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano. Il sistema dell'indicativo*. Firenze: Accademia della Crusca.
- Fox, B. A. (1987). *Discourse Structure and Anaphora. Written and conversational English*. Cambridge University Press.
- Heltoft, L. (1999). *Det verbale system*. E. Hansen & L. Heltoft (eds.): *Grammatik over det Danske Sprog*. Kapitel 4-6.
- Herslund, M. (1987). Catégories grammaticales et linguistique textuelle: la catégorie du temps en français. *Copenhagen Studies in Language*. CEBAL 10. 89-108.
- Herslund, M. (1988). Tense, time and modality. In V. Rosén (ed.): *Papers from the Tenth Scandinavian Conference of Linguistics*. University of Bergen. 289-300.
- Korzen, I. (1998). On the grammaticalisation of rhetorical satellites. A comparative study on Italian and Danish. I. Korzen & M. Herslund (eds.): *Clause Combining and Text Structure*. *Copenhagen Studies in Language* 22. 65-86.
- Korzen, I. (1999). Tekststruktur og anafortypologi. (Struttura testuale e tipologia anaforica). G. Skytte et al. (eds.). 331-418.
- Korzen, I. (2000a/b). a: Tekstsekvenser. b: Reference og andre sproglige relationer. G. Skytte & I. Korzen: *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv. Reference, konnexion og diskursmarkering*. København: Samfundslitteratur. a: 65-99. b: 161-619.
- Korzen, I. (2000c). En tekstpragmatisk beskrivelsesmodel for komparativ analyse af nominal determination. J. Nørgård-Sørensen et al.

- (eds.): *Ny forskning i grammatik* 7. Odense Universitetsforlag. 179-200.
- Korzen, I. (2001). Forgrund og baggrund i verbalsystemet. Om kodning af retorisk relief – med eksempler fra italiensk og dansk. E. Engberg-Pedersen & P. Harder (eds.): *Funktionel Grammatik: Ikonicitet og struktur*. Københavns Universitet. 80-108.
- Matthiessen, C. & S. A. Thompson (1988). The structure of discourse and 'subordination'. J. Haiman & S. A. Thompson (eds.): *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 275-329.
- Miklič, T. (1998). Uso cataforico del trapassato prossimo italiano: un espediente testuale per la messa in rilievo. *Linguistica* XXXVIII, 2. 183-195.
- Skytte, G., I. Korzen, P. Polito & E. Strudsholm (eds.) (1999). *Tekststrukturering på italiensk og dansk. Resultater af en komparativ undersøgelse / Strutturezione testuale in italiano e danese. Risultati di una indagine comparativa*. København: Museum Tusulanum Press.

